

hazánk délvidéke kulturtörténetének, hogy még szakművek sem müljék felül. Oka ennek az, hogy az egyház élete szorosan összenőtt ottan a hazai és a kulturtörténettel. Sorsuk elválaszthatlanul össze van kötve még most is, mert oly vidékről van szó, a hol a nemzetiséget a vallással szokás jelezni és megfordítva.

A szerző hosszabb bevezetés után, a melybe a főesperességek történetét foglalja, betűsoros rendben a plébániák történetét mondja el, belefoglalván a történetbe a község jelen földrajzi leírását, úgy hogy ezen műben az egyházmegye kész ethnographiai és politikai földrajzát is kapjuk, a hol a község múlt és jelen kulturális viszonyai vannak kiválóan feltüntetve. Minden plébánia után a hozzátartozó leányegyházak hasonló tartalmú leírása következik. S ezek a leírások nem valami száraz statisztikai adatok összehalmozása, hanem érdekesek és vonzóak. Nagy munkát végzett tehát Szentkláray.

Pedig ez még csak az első kötet: és egyedül a plébániák történetéhez még hármat ígér! Azután következik majd a csanádi püspökség története, végül a káptalanok, prépostságok, és szerzetházak története, mindegyik rész több kötetben. Ha mindez elkészül, valóban méltó millenniumi emléket állít a csanádi egyházmegye.

Valóban önkénytelenül is fölmerül itt az az óhaj: bár követnék a többi egyházmegyék ezen példát, még pedig hasonló arányokban. Mert hasonló irányú törekvést kisebb-nagyobb mértékben más megyéknél is találunk. Azt hiszem adatokban nem volna hiány. Sőt az országnak azon megyéi, melyek a háborúktól kevesebbet szenvedtek, még jobb helyzetben is volnának e tekintetben. Buzgóságban és jóakarásban sem volna hiány. Csakhogy akadna-e minden megyében egy Szentkláray?

Dénes Béla.

A hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat kilenczedik Évkönyve az 1896—98. évekről.

Az igazgató-választmány megbízásából szerkesztette dr. *Veress Endre* társulati titkár. A társulat tulajdona. 1898. 1—195 lap és 34 szövegrajzzal.

A gróf Kuun Géza elnöklete alatt működő hunyadmegyei történelmi társulat élénk tevékenységéről tanúskodik ez újabb Évkönyv is, melynek számos illustratiója és változatos tartalma van. Az Évkönyv tartalma négy fejezetre van osztva. Az első fejezet 9 értekezést tartalmaz. A 2-ikat hunyadmegyei oklevéltár, a 3-ikat társulati ügyek, a 4-iket hivatalos értesítő képezi. Czimképül a Hunyadiak dévai templomának restaurationalis képét vesszük Gyalus László ismert műépítész s a pozsonyi templom restauratorának rajza után. A romladozó régi templom Déva legbeesesebb történelmi emléket képezi s csak szerencsét kívánhatunk a ref. egyháznak, mely a *Hunyadiak* iránti

kegyeletből az újja építést munkába szándékozik venni. Az értekezések közt első helyen olvasunk *Decebal* dák király kincséről Téglás Gábortól, a ki a Traianus-oszlop 169—170 domborművein (Froehner kiadás) szemlélhető jelenetből kiindulva, *Decebal* kincseinek elrejtését magyarázza. Dio Cassius szerint (LXVIII, 14) a rómaiak elől menekülő király kétségbeesésében a *Sargetia* medrébe ásatá kincseit, de bizalmasai egyike: *Bicilis* a rómaiakat mégis nyomra vezeté. A kincs nagy része tehát a rómaiak kezébe jutott s Traianus a tiszteletére emelt oszlop környékét abból díszíteté fel szobrokkal, hadi jelvényekkel. Ennek daczára 1540 körül a *Sargetia* utódául minősíthető Sztrigy partján egy kidőlt fűzfa alatt 40 ezer *Lysimachos* aranyra bukkantak, melyek Martinuzzi György kincstárába, utóbb Bécsbe vándoroltak. A kincs elrejtési helyét az 1540-iki lelet helyével együtt a hátszegi völgyből a vasút mentén a Sztrigy alsó völgyére vezető boldogfalvi szorosba helyezi Téglás.

Téglás Béla a Várhelyen 1823-ban báró Nopcsa Elekné által építtetni kezdett korcsmaház alapozásánál felmerült két mozaik padlót mutatja be a *Bedeus József* által 1825-ben épen a kolozsvári dolgozó ház javára (zu einer vaterländischen wohlthätigen Anstalt) kiadott kis munka (Abbildung von zwei alten Mozaiken) rajzaival. Téglás Béla Jankovich Miklósnak erre vonatkozó, habár elfogadhatatlan véleményét is közli, felemlítve, hogy báró Jósika Jánosné sz. gr. Csáky Rozália e két díszes és nagy hírre jutott mozaikot növéndégei segítségével Zsófia főhercegnő számára ki is hímezte volt.

Veress Endre *Castaldo* katonáinak Déva és környékén 1551—53 közt kifejtett szomorú emlékü szerepléséről értekezik. Az 1551 őszen Lippa felmentésére összpontosított német zsoldosok Déva lakosságát fosztogatni kezdvén, még a vár parancsnoka is nehezen menekülhetett garázdálkodásaiktól. Lippa elestéért is Déván akarta megboszulni magát a török s a város védelmére küldött spanyol, német katonák oly kegyetlenül garázdálkodtak, hogy *Kapitán* György, *Bánk* Pál kapitányok helyzetét jóformán ezek tették válságossá s a kiéhezett, fizetetlen zsoldosok pusztításai elől a lakosság Havasalföldre és Temesvár felé menekült s a vármegyei nemesség 1552 augusztusban kétségbeesve könyörög *Castaldónál* ellenük, mert „maholnap senki sem marad a széleken az ország védelmére“. Déva, Branyicska és Ilye csakis *Petrovics* Péter diplomatai ügyességének köszönhető ekkor a terhétől való szabadulását, s a vármegyei nemesség önfeláldozása hiusítá meg az 1552 decemberi török támadást Déva alatt.

Szöts Sándor a dévai ref. templom régiségeiről számol be, *Szinte* Gábor tanár és *Grünhut* Jenő sikerült fényképeivel is élénkítve közleményét. A Szent-Miklósnak szentelt egyház góth stílyú sanctuariuma elég épen fenmaradt s ott pár év előtt *Szent Borbálát*, Assisi Szent Ferenczet, a Krisztushoz zarándokoló bölceket ábrázoló fresco képek

kerültek a vakolat alól elé. A templom 1545—60 közt kerülhetett a reformátusok kezére Tordai Sándor András lelkész áttérésével, a ki a reformátusok (epithaphiuma szerint az erdélyi magyar ecclesiák) superintendentense is lett. Bajomi Katalinnak, Dobó Domokos erdélyi alvajda, az egri hős testvéröccse özvegyének és Geszthi Jánosné sz. lekesei *Sulyok* Zsófia síremlékei teszik e templomot érdekessé, a Sándor Andráséval együtt. Fenn a boltozaton az Anjouk lilioma, a Szilágyi és Hunyadi címér szemlélhető még. A templom derék részét utóbb kontárkezek valamely romlás következtében újjáépíték s épen e miatt vált sürgőssé a restaurálás. A templom úrasztali terítői közül Barcsay Ábrahámné, Kendeffy Miklósné (1669) kézi munkái is be vannak mutatva. Dr. Amlacher Albert, Szászváros és vidékének szorgalmas historicusa a dévai Dévay-család címeres leveléről (1538.) értekezik. A család e század elején Bács-Bodrog megyében szerepelt még s leányágon a morvatországi Holleschan községet bíró gr. *Wrbna*-családban létezik még. Érdekes beszélő címérét is ez a család őrzi.

Szinte Gábor A *Poklisa* és *Totesd* közt, Hátszeg közelében 1895 ápriljében Pogány Károly birtokán felfedezett 2—300 éves keresztény sírokról értekezett. Veress Endre *Egy szoknya meg három forint* különös címmel a *Kernyesdi* és *Brazovay* család közt Báthory Zsigmond idejében keletkezett zálogpert ismerteti.

Mailand Oszkár Déva pecsétjét mutatja be 1618-ból, melyet a Balia és Thúri-család levelesládájában fedezett fel. A paizs u. n. papirba nyomott száraz pecsét. Alakja kerek-talpú hosszúkás paizsban egy balra nyúló kar stílyizált liliommal, felső balfelén ötágú csillag, jobbfelén félhold s felül DEVA.

A II-ik fejezetül szolgáló oklevéltárban dr. Zimmermann Ferenc *Körösbánya* (németül Olthumperg) és *Kisbánya* (németül Perenseyfen, a mai eloláhosított *Boicza*) szabadságleveleit közli Zsigmondtól 1427 april 4-ikéről. Datum in *Hozzywmezew partium nostrarum Transalpinarum* és II. Lajostól 1519 szept. 1. Dr. Berger Albert Szapolyai János vajdának Déva 1511 april 21-ről, 1514 junius 9, 1521 julius 29-ről kelt parancsleveleit közli. Veress Endre Adatokat osdolai *Kun László* életéhez és Déva város XVII. századbeli szabályrendeletét. Muntean Miklós gör. kath. lelkészitől A vajdahunyadi gör. cath. egyház levéltárából, Szilágyi Sándortól Déva városának difficultásai, melyek az megorvosoltatásra kívántatók 1717. — sok érdekes új adattal járúlnak Hunyadmegye történetéhez.

A társulati ügyek rovata gróf Kuun Géza dr. 1897 szeptember 30-iki közgyűlésen tartott megnyitó beszédével kezdődik. A tudós gróf lelkes szöveget intéz Hunyadmegye értelmiségéhez, hölgyeihez, a középiskolai ifjúsághoz a társulat támogatása s a történelmi tudományok lelkes ápolása vegett. Téglás Gábor a társulat oly korán elhunyt titkára, Kun Róbert felett tartott emlékbeszédét közli. Veress titkár

rövid foglalatát adja a társulati gyűléseknek, melyek közül külön kiemelendő az 1898 szeptember 29-iki Erzsébet királyné emlékünnepele.

A társulat névkönyve a tisztikar, választmány, a tiszteleti, valamint az alapító és évdíjas tagok névsorát közli. Nemi meglepetéssel kell megjegyeznünk, hogy Hunyadmegye előkelőségeiből és történeti családaiából még igen sokan nem méltatják figyelmükre ezt a társulatot, mely pedig annyi buzgalommal szolgálja a megye szép múltját. Szinte az a kopott észrevétel toúl elé: hogy sokan, igen sokan távollétükkel tündökölnék még. Hisz Hunyadmegyéből nem 85 alapító és 160 évdíjas tag telhetnék ki s egy kis jóakarattal meg kellene kétszereződni ezen számsoportoknak. A taggyűjtést ajánljuk tehát úgy a hunyadmegyei hatóságoknak, mint az értelmiségnek, mert ez a társulat igazán „*hunyadmegyei*“ csak akkor lesz, ha a megye minden számottevő tényezőjét pártolói és munkásai közt szemlélhetjük. Ép úgy feltűnő, hogy sem a megye, sem Déva vagy Vajda-Hunyad, Hátszeg, Szászváros városok vagy a nagyobb községek még rendszeres évi segélyre sem méltatják ezt a jóra való társulatot, mely néhány lelkes tagjának köszönheti ezt a tartalmas Évkönyvet is. A vidéki társulatok első feltétele volna, hogy *a közvetlen környezet hozza meg első sorban értük áldozatait s ne csak a szaktudósok lelkesedjenek azokért.* A hunyadmegyei társulat teljesen rászolgált eddigi sikereivel a megyei társadalom támogatására s gróf *Kuun Géza* elnöki minősége egymagában indokolná óhajtatásunk mielőbbi teljesedését, mert nagy kár volna, hogy ez a társulat is a „*névből élők*“ közé kerüljön. Különösen a társulati múzeum megépítését ajánljuk a megye értelmiségének figyelmébe.

Szentgyörgyi Pál.

KÜLÖNFÉLÉK.

Múzeum a zálogházban.

I.

Egy erdélyi hitelbank zálogosztályában kiváltképpen s eladásra szánt régi serlegekre figyelmeztetvén, megtekintetem azokat s az igazgatóság szíves engedelméből a többi zálogba vetett régi serlegeket: és nagy meglepetésemre olyan gyűjteményt találtam ott régi erdélyi serlegekből, a milyennel egyik múzeumunk sem dicsekedhetik. Sajnos, hogy az érdekesebb példányok nem az eladók között voltak, hanem az elzálogosítottak s minden perczben kiválthatók között.

E serlegek többnyire sátoros cigányok tulajdonai, a kik — tudvalevőleg — előszeretettel vásárolják és szedik össze s nemzedékről-nemzedékre féltékenyen őrzik a régi ezüst poharakat. Ez az ő legkedveltebb